

תערוכה: חיבור נדיר בין אמנות עכשווית לאמנות יהודית

האמן הישראלי ז'אק ז'אנו, שתערוכת יחיד שלו תיפתח בקרוב בוונציה אומר כי "אני לא דתי, אבל נולדתי כיהודי וזה הראי שלי, אני לא מסתיר אותו"

ענת ברזילי 09.04.17 08:18

אצל האמן ז'אק ז'אנו (66) החיים והאמנות הם רצף אחד מתמשך ואין ביניהם חיץ. את הבית ביישוב כליל, שבו הוא גר עם משפחתו ב-23 השנים האחרונות, בנה במו ידיו עם בת זוגו סוזן, והוא נראה כאחת מיצירות האמנות שלו, רק בהגדלה: בית נמוך קומה, כיפה בגגו, מראהו כהכלאה בין בית קבורה מוסלמי לבין בית כנסת. לזוג שמונה ילדים, 12 נכדים ונין אחד, שניים מהילדים עוד בגיל העשרה ומתגוררים איתם.

"החיים והאמנות הם יחד", אומר ז'אנו ל"כלכליסט". "אני בונה כל הזמן וכשיש לי הפסקה אני יוצר אמנות".

בין הבית לסטודיו מתרצצות תרנגולות חופש, ליד עץ הלימון ניצב מתקן אגירה למים שפיסל ז'אנו מחביות ישנות, גני ירקות, ועשבי מרפא נמצאים סמוך.

בימים רגילים הסטודיו שלו מלא וגדוש בפסלים ועבודות, אך אלה לא ימים רגילים עבור ז'אנו. לפני כמה ימים חזר מוונציה, שם הקים את התערוכה שלו "עקרון הסופרפוזיציה: הצבה עברית", שתוצג בחלל One Contemporary כחלק מאירועי 500 השנה לגטו היהודי בוונציה, שהיה הגטו הראשון בעולם. כשהגיע האוצר פייר פאולו סלסי לסטודיו של ז'אנו בכליל, מספר ז'אנו, רצה לקחת איתו את ההר כולו לוונציה, וכך נולד הרעיון לתערוכה, שמתקיימת בשיתוף פעולה של שגרירות ישראל ברומא ומועצת העיר ונציה. עבודה נוספת של ז'אנו תוצג במוזיאון היהודי בוונציה, בחדר התצוגה של ספרי תורה עתיקים מהקהילות היהודיות השונות שחיו בה.

צילום: גיל נחושתן

ז'אנו בסטודיו שלו. משמאל: העבודה "יצא אור", 2017, שתוצג בוונציה

כך שבימים אלה הסטודיו ריק לגמרי, והעבודות שלא נמצאות בוונציה מוצגות בגלריה אנגל בירושלים ובתל אביב ומוצעות למכירה במחירים בנייהשגה.

"עקרון הסופרפוזיציה הוא דרך לחשב זמן בהר, דרך השכבות הגיאולוגיות שבו", מסביר הגלריסט שמייצג אותו גבריאל אנגל את שם התערוכה, "ז'אנו יושב על ההר בכליל, וההר מכיל את הכל - הבית, האמנות, המשפחה והחיים".

התערוכה תיפתח בחודש מאי במקביל לפתיחת הביאנלה לאמנות שמתקיימת פעם בשנתיים בעיר האיטלקית

הצפונית - אחד מאירועי האמנות היוקרתיים ביותר בעולם.

צילום: גלריה אנגל

עבודה של ז'אן זאנו

ז'אנו עלה עם משפחתו כשהיה בן 7 מהעיר פז שבמרוקו לעיירת הפיתוח שלומי. בגיל 13 החל ללמוד בישיבת בני עקיבא בהר מירון, ובבגרותו עבר לירושלים ללימודי אמנות בבצלאל. אחרי שלוש שנות לימודים עזב ללונדון, משם למסע בהודו וממנה לניו יורק. שם פגש את אשתו לעתיד סוזן.

אף שז'אנו אמן פעיל ומוכר, שהציג בעשרות תערוכות יחיד בארץ ובניו יורק ופסלי חוצות שלו מוצבים בפארקים ברחבי הארץ, הוא לא נמנה עם אמני הזרם המרכזי בישראל. ייתכן שהסיבה לכך היא שהחקירה האמנותית שלו מתמסרת לשפה העברית ולסיפורים מן המקורות, תחום שבאופן קבוע ומתמשך מודחק ונדחק החוצה מהמיינסטרים. זאת אולי כחלק מהריאקציה לאתוס הציוני בשנות הקמת המדינה ובניית ה"עברי החדש", שבה אמנים ישראלים לא רצו להשתייך עוד לעבר היהודי, אלא לשפת האמנות האוניברסלית. בשנים האחרונות, כחלק ממגמה עולמית של הכפר הגלובלי, יצרו אמני ישראל אמנות גרנית שפונה אל אירופה וארה"ב. "נולדתי כיהודי וזה הראי שלי, אני לא מסתיר אותו", מסביר ז'אנו, "אני מגלה את האמת שלי באמנות העכשווית ומשתמש במילים, באותיות ובספרים".

התערוכה של ז'אנו בוונציה מורכבת משבע עבודות ונפרסת על פני שני חללים.

צילום: גלריה אנגל

חלל התצוגה המרכזי בתערוכה של ז'אנו בוונציה והעבודה "בית בראשית". מילים כחולים

החלל המרכזי מורכב מהצבת 140 דיוקנאות התלויים על קיר, מכולם מבצבצת דמותו של ז'אנו בשלל תחפושות ומסכות - כרבי, מארי אנטואנט, ואן גוך או נפוליאון. פעם זה ז'אנו הליצן ופעם מכוסה מסכת קרטון. זהו קיר שחומריותו חמה ועשויה חומרים ממוחזרים, ובו הוא מחליף בין עשרות זהויות, דרכן שואל את עצמו מי הוא ומה המיקום שלו בזירה התרבותית.

בתים הפוכים

החלק השני של ההצבה בחלל הוא העיר ההפוכה, פסל שגודלו שניים וחצי מטרים על שניים וחצי מטרים. זהו משטח שניצב כאי במרכז החלל ובו בתים מרותכים מברזל חלוד, על גגותיהם כיפות, כביתו בכליל, פונים כלפי הרצפה. מעל העיר נישא הר גדול של אדמה.

חיפוש האדם את עצמו

ז'אנו אומר שהוא אינו אדם דתי. "הקשר שלי ליהדות הוא לא בתפילות או בשמירת מצוות, אלא בתוכן של זהות האדם, של האני האמיתי", הוא מסביר. "אני מתעסק בברזל כחומר, והמתפללים מתעסקים במילים כחומר. המילים הן מקום ההזדהות שלי, לכן אני בוחר מילים בעלות תוכן עמוק: אני, הנני, שמע, איכה ואהבת - שבמקורות התעסקו בהן המון. הן עוסקות בחיפוש האדם את עצמו, בקרבה של האדם לאלוהים ובקרבה לאינסוף. אני מרגיש קשר קרוב ליהדות, אבל זה לא קשר חיצוני ולא דתי. אני לא דתי ולא מחובר לשום מקום". היום ניכרת מגמה חדשה המקבלת את האמנות היהודית לזירת האמנות העכשווית ומאחדת בין מושגים שבעבר נראו מנוגדים.

דוד שפרבר, אוצר וחוקר אמנות יהודית, כתב על המגמה הזאת כבר ב־2009 במגזין המקוון "מארב". בהקשר של עבודתו של ז'אנו הוא כתב על המושג פוסט־חילוניות: "חילוניות ודתיות אינן ניגודים, אלא מושגים הקשורים בקשר שאינו ניתן להתרה". שפרבר מיקם את ז'אנו בשיח האמנות העכשווי כאמן ש"אינו נכנע להבניות שיצרו דיכטומיה בין עולם הדת לעולם האמנות. לאורך שנות פעילותו הכליא ז'אנו בין הדיסציפלינות ואתגר את השיח החילוני ההגמוני ואת שיח תרבות השוליים הדתי גם יחד".

אותיות השפה העברית הן עבור ז'אנו קונסטרוקציה למעשה הבריאה האמנותית. הדרך שלו לדבר עם אלוהים היא ריתוך באש של אותיות העברית.

ריתוך לאלוהים

המסורת היהודית מוטמעת בעבודתו. נראה כי דווקא בזכות החיבור העמוק הזה יכול האמן לחזור ולשאול שאלות על הזהות והמשמעות הרוחנית של החיים.

היהדות של ז'אנו היא מצע בלתי נדלה ליצירה ולהתבוננות, מצע מחובר לעצמו ולשורשיו - דבר נדיר במקומותינו.